

Udpluk fra højskolernes årsskrifter i 1967

Af THOMAS RØRDAM

Højskoleforstander, cand. polit. *Thomas Rørdam* skriver om udviklingen af højskolernes årsskrifter og undersøger specielt, hvad årsskrifterne 1967 oplyser om højskolens nuværende problematik.

Hvert år op imod jul modtager tusinder af tidligere højskoleelever et årsskrift fra deres gamle skole, samtidig med at de bliver krævet for elevforeningskontingent. Desuden bliver årsskrifterne sendt til skolens vennekreds, til dagbladene og undertiden til centralbibliotekerne til fremlæggelse på læsesalen.

Sådan har det været i mange år. Men også før denne tradition blev indledt, udsendtes der beretninger om højskolernes virksomhed, så at udenforstående kunne få et indtryk af undervisningsvirksomheden og dagliglivet inden for murene. Fra højskolernes første tid foreligger der således en »Beretning om Folke-Høiskolen i Rødding af Chr. Flor« foråret 1846, og »Beretning om Folkehøjskolen i Rødding af Sofus Høgsbro« fra årene 1850–53 samt »Meddelelser om Folkehøjskolen paa Hindholm« fra 1853. I 1869 udsendte Ryslinge Højskoles forstander, præsten Johannes Clausen, en »Beretning om Ryslinge Folkehøjskole«. og samme år udsendte forstander Ludvig Schrøder »Meddelelser om Folkehøjskolen i Askov«. I den følgende tid kom der flere tilsvarende meddelelser om Askov Højskole og fra 1879, da Askov udvidede Højskole var blevet oprettet, udkom disse meddelelser regelmæssigt som årsberetninger for skolevirksomheden. Der foreligger endvidere »Meddelelser om Folkehøjskolen i Frerslev 1867–72« og »Mindeskrift for Grundtvigs Højskole paa Marielyst« fra 1881. Men bortset herfra var det ikke almindeligt dengang, at højskolerne offentliggjorte beretninger om deres virksomhed.

Disse beretninger var forstanderredegørelser. De adskilte sig principielt fra vore dages højskoleårsskrifter ved, at det var skolen og ikke en elevforening, der bekostede deres udgivelse. Elevforeninger kendtes slet ikke. Først så sent som i 1887 blev der dannet en forening af gamle Askovelever, »Askov Lærlinge«. Men denne elevforenings formål var først og fremmest at yde hjælp til fripladser på skolen, idet statshjælpen til højskolen var blevet nedsat i provisorieårene. Det var mange år senere, den fik til formål at udgive et årsskrift.

Noget anderledes forholdt det sig med »Vallekilde Læringleforening«, der blev stiftet af forstander Ernst Trier i 1890. Da Triers efterfølger, forstander Povl Hansen, havde afløst ham, udsendtes hvert år fra 1894 et lille skrift, der hed »Fra Vallekilde Højskole« med elevforeningen som økonomisk basis. I de første år var dette årsskrift kun på 16 sider. Det indeholdt hovedsagelig optegnelser om Ernst Trier, bl. a. hans ungdomsbrevveksling med Marie Abel, der senere blev hans kone. Der var jo megen personforgudelse og forstanderfamiliekult på højskolerne i hine tider! Noget klart billede af undervisningen og livet på skolen får man ikke ved at læse årsskriftet. Men ved siden af disse Trierminder indeholdt det en del geografisk-topografiske skildringer fra Holbæk amt.

Povl Hansens Vallekilde-årsskrift blev sammen med »Meddelelser fra Høng Højskoles Elevforening« (fra 1897) forbillede for de mange højskoleårsskrifter, der dukkede op efter århundredskiftet i kølvandet på de nystartede elevforeninger. Disse årsskrifter blev naturligvis bindeled mellem skolens forstander med lærerstab og de gamle elever. Således kom der i 1902 et medlemsblad for Ry Højskoles elevforening. Det blev i 1912 til Ry Højskoles årsskrift. Og sådan gik det også andre steder. Medlemsbladet for Ryslinge Højskoles elevforening blev i 1911 til Ryslingebogen osv.

I 1904 oprettede elevforeningen »Askov Læringle« et årsskrift af samme navn. Siden 1921, da en kreds af Askovlærere startede tidskriftet »Dansk Udsyn«, er det udkommet hvert år som nr. 1 af tidskriftets 6 numre. Men årsskrifternes virkelige gennembrud kom i årene op imod 1910, hvor de fleste højskoler fik elevforeninger.

Alene årsskrifternes ydre gav stof til eftertanke. Deres blikfang var billedet på omslaget. I reglen havde hver skoles årsskrift samme omslagsbillede hvert år. Det var skolens bannermærke. Forstander Alfred Povlsen prydede Ryslingebogen med skjold, hjerter og løver. Tro mod den grundtvigske højskoles fortid, hvor rigelig anvendelse af historisk-poetiske emner indgik i forkyndelsen, supplerede hans efterfølger, forstander Damsgård-Nielsen, i 1959 årsskriftet med et billede af asken Ygdrasil, der fyldte hele side 1. I 1965 har skjoldet uden på bindet måttet vige pladsen for en naturalistisk gengivelse af skolens bygninger. – Også asken Ygdrasil er gået ud!

Dette er blot et enkelt eksempel, men symptomatisk for den udvikling, årsskrifternes ydre har undergået i årenes løb. Navnlig i de senere

år har en del grundtvigske skoler udfoldet bestræbelser for at udslette det traditionelle særpræg uden på årsskriftet.

F. eks. var det tidligere almindeligt, at årsskrifterne blev udstyret med motiver fra gammelnordisk gudelære og heltedigtning, fra folkeviser og det 19. århundredes digtning. Og som billedtekst var der ikke så sjældent et par verslinjer eller et andet citat. Således var omslaget til Rønshoved Højskoles årsskrift gennem mange år forsynet med Lorenz Frølichs tegning af »Tyre Dannebød bygger Dannevirke«. Som motto for skolen stod der neden under billedet gode ord til fortrøstning i den nationale strid i Sønderjylland. – På Rødding Højskoles årsskrift så man Joakim Skovgårds fremstilling af Gud oppe mellem skyerne som det faste holdepunkt i kampen mod tyskheden. Disse motiver findes ikke længere på bindet, men de findes stadig inde på smudsbladet. – Skovgårds fremstilling af folkevisens Villemænd, der med sit harpespil overvandt trolden, så den måtte afgive sit bytte, Villemænds brud, optog indtil for få år siden halvdelen af omslagssiden på Grundtvigs Højskoles årsskrift. Nu er Villemændsmotivet formindsket til et frimærkes størrelse, og teksten er udeladt. Træsnittet af Heimdal med luren på Støvring Højskoles årsskrift er blevet udskiftet med en tegning af skolen osv.

Men der er dog stadig årsskrifter med kæmpehøje, stendysser, harper, guldhorn og andre nationalromantiske seværdigheder. Og årsskrifter på hvilke der kæmpes mod fenrisulve og bjørne. Er alt dette blot rudimenter fra svunden tid, da den grundtvigske højskoles mænd stod i frontlinjen i kampen for Sønderjyllands tilbagevenden og mod Nord-slesvigs fortyskning eller uddelte drabelige hug til repræsentanter for brandesianisme og naturvidenskab? Nej, der er stadig højskolefolk, for hvem dette ikke er fortid. I Vrå Højskoles årsskrift formuleres programmet således:

»Målet er stadig at oplyse menneskelivet, at forankre og ansvarliggøre – at forkynde en menneskelig kamptilværelse på godt og ondt, hvor meget man end fra anden side forkynder nihilismens og tilfældighedernes evangelium.«

På en realskole eller et gymnasium ville man næppe bruge et så højtideligt ordvalg om formålet med undervisningen i jordnære emner som dansk grammatik, fysik, geografi, samfundslære osv. Men ét er teori, et andet er praksis. Ingen har ret til at betvivle undervisningens soberhed. Et andet sted i årsskriftet hedder det:

»I højskolen skal den unge møde den grundtvigske forståelse af, hvad mennesket er: en underfuld skabning – en gåde, hvis væsen ikke lader sig fatte, men netop i det ufattelige bliver stillet over for det vidunderlige.«

Hvorfor har mange højskolefolk så svært ved at udtrykke sig klart og i et naturligt talesprog, når de skal redegøre for deres program? Disse tågehorn af højskolefolk tager sikkert kun, når de taler »program«, medens de til daglig driver en ganske hæderlig højskole. Men når en, der ikke kender til folkehøjskoler, præsenteres for sådanne sammenskogte klicheer, må han tro, at bragesnak og gas stadig er daglig kost på mange højskoler.

Der er også højskolefolk, der klart og utvetydeligt siger, at grundlaget for højskolens gerning i dag er at give livsoplysning på kristendommens grund. I Odder Højskoles årsskrift finder man bl. a.:

»Hvis man begynder en kemitime med at synge: »Op al den ting, som Gud har gjort...«, så er der lagt op til en diskussion om Guds almagt og storhed, så selv den mest fanatiske ateist må bøje sig.«

Men i Vorherres hus er der mange boliger. Vore højskoler er indbyrdes vidt forskellige. Det bærer årsskrifterne præg af. Der er også højskoleforstandere, for hvem det ikke gælder at forkynde livsanskuelser og bestemte menneskesyn. I Båring Højskoles årsskrift skriver forstander Johs. Engberg:

»Vor viden og forståelse giver os ingen kundskab om, hvordan det såkaldt »rigtige menneske« skal være. Det drejer sig i undervisningen altså ikke om, at vi skal skabe os selv eller eleverne om, at vore sjæle kan blive så gode og smukke som muligt, og det drejer sig navnlig ikke om at manipulere med eleverne, omdanne og anvende dem til vore egne formål.«

Også forstander Arne Fog Pedersen går imod den autoritære forkyndelse på højskolerne. I sin åbningsmødetale den 3. november, der er aftrykt i Rødding Højskoles årsskrift, siger han bl. a.:

»Jeg ved, at det er højskolens fornemste opgave at forsøge at sætte sine elever på sporet, at sætte dem i gang, at vække dem til selvtænkning – i tilslutning eller modsigelse – at tilskynde og igangsætte. Det kan aldrig være højskolens opgave at give et bestemt fond af kundskaber... Heller ikke er det tanken, at eleverne skal afspejle skolens og dens læreres livssyn og anskuelse, så de forlader stedet som en række miniatureudgaver af de personer, der har undervist dem.«

Med udgangspunkt i nogle betragtninger om, hvorvidt læreren skal være forkynner eller blot ekspedient i et »meningernes supermarked, hvor forbrugerne, eleverne, selv må vælge og vrage,« skriver forstander Bent Brier i årsskriftet for Idrætshøjskolen i Sønderborg:

»Jeg mener, der er en tredje mulighed, og kan ikke acceptere nogen af de to nævnte roller. Jeg tror, at de dage er forbi, hvor det er højskolelærerens opgave at *forkynde* livsoplysning, for det første er det vel de færreste, der magter det, også fordi de unge møder med helt andre forudsætninger og holdninger end før, og for det andet ligger der en utrolig anmasselse i en sådan grundindstilling. Livsoplysningen må fremstå af det fælles arbejde med problemerne, og dette betyder ikke, at læreren stikker nogle meninger ud til frit valg mellem eleverne, men at han leder dem på sporet af de faktiske oplysninger, som nu engang er det nødvendige materiale for en selvstændig meningsdannelse. Når *det* er sket så loyalt og objektivt som muligt, kan og bør læreren give udtryk for sin egen subjektive mening om tingene, for at eleverne kan forstå den grundholdning til tilværelsen, som bærer hans arbejde iblandt dem.«

I mødet med andre mennesker på en højskole, skriver Brier videre, drejer det sig om at føre en dialog, dels om at forsøge at henlede opmærksomheden på visse centrale problemer. Dette sidste fremgik også af de emner, der skrives om i årsskrifterne. Bortset fra en artikel af Gustaf Bengtsson i Rønshoved Højskoles årsskrift om den tidligere forstander Åge Møllers mytologisk prægede højskolesyn var der dog ingen artikler, hvori historisk-poetiske emner behandles. Men ellers er emneområdet meget vidtspændende. Og dog var der for første gang i mange år ingen artikler om »Løgneren« eller andre af Martin A. Hansens bøger. Deres sindbilledsprog har åbenbart ikke længere nyhedens interesse. Men det kan ikke tages som udtryk for, at man ikke beskæftiger sig med Martin A. Hansen i dansk- og litteraturlimer.

Årsskrifterne bragte egentlig kun få artikler om verdenshistoriske eller danmarkshistoriske emner, bortset fra 3 artikler om Luther og reformationen i anledning af jubilæet. Da det, forstandere og lærere skriver om, formentlig er ting, som særlig optager dem, kunne dette tyde på aftagende historisk interesse blandt højskolens medarbejdere. Til gengæld skrives der meget om aktuelle politiske og globale forhold. Der er f. eks. artikler om Israel, de Gaulle og Frankrig, de europæiske markedsdannelse, Europaparlamentet, Sovjetunionen, Finland, u-landsproblemer, udenrigspolitiske betragtninger i almindelighed, og der er rejsebeskrivelser. Hertil kommer litterære artikler og boganmel-

delser, f. eks. af Ole Grünbaums bog »Provoer« og af Klaus Rifbjergs bog »Arkivet« og anmeldelser af Pär Lagerkvists og Max Frischs forfatterskaber. I Odder Højskoles årsskrift har Th. Laursen skrevet et lille fint stykke om Dostojevski. Årsskrifterne indeholder endvidere artikler om sociale, pædagogiske og moralske spørgsmål, og der var aftrykt prædikener af stedets præst. Alt sammen udmærket. Men der var også nogle artikler om kultursituationen i bred almindelighed med indlagt hjemmestrikket pseudofilosofi. De forekom noget ubehjælpssomme. I højskolens verden er der desværre små kulturpaver, som i forsøget på at være åndfulde, skræver mere, end bukserne kan holde til.

Årsskrifterne indeholdt både tågedannelser og til tider en selvhøjtidelighed, der må virke sekterisk på den højskolefremmede del af befolkningen. Der var imidlertid også mange gode artikler om politiske og kulturelle spørgsmål, men om disse ting kan man også læse andre steder. Hvis man derimod vil se udtalelser fra inderkredsen om højskolernes situation, finder man dem ingen steder mere rigt facetteret end i disse årsskrifter. I et af årsskrifterne hedder det:

»Højskolen har altid været imod eksamen, og dette er netop i erkendelse af, at værdier ikke kan arves, i erkendelse af, at dette at lære et stof fra sig på en måde, så eleverne mener, at formålet er, at de skal kunne huske det, så let fører til, at det bliver »kulisser«. Man kan få ug til eksamen i kulisser. Man kan give den skønneste, mest gribende definition af kærlighed uden på nogen måde at eje kærlighedens gave; man kan læse til jurist og blive bedrager; man kan læse til teolog uden at være kristen.«

Hvorfor sparke sådan til andre skoleformer og læreanstalter? Som det her er udtrykt sort på hvidt, er den konklusion nærliggende, at forfatteren stiltiende går ud fra, at på højskolen kan man få »kærlighedens gave« og blive kristen uden at læse teologi osv. Det er en grov forenkling. Der er desuden gode og dårlige lærere og gode og dårlige miljøer inden for enhver skoleform. Ikke mindst i højskolen. Der er ingen tvivl om, at man kan få et større etisk udbytte af at gå på en eksamensskole med dygtige lærere end på en eksamensfri skole med dårlige lærere. Men hvad er en folkehøjskole da ud over det rent negative – eller positive, om man vil – at der ikke holdes eksamen?

Kendetegnet for folkehøjskolen er, at den har sat sig til mål at være folkeoplysende, skriver forstander Asbjørn Mandø i Ry Højskoles årsskrift:

»Folkeoplysning er i ordets egentligste forstand at give oplysning om, hvad det vil sige at være menneske – at prøve at kaste lidt lys over den tilværelse, vi har fået at leve som mennesker og samfundsborgere. Denne folkelige oplysning, der i lige grad vedgår alle, var højskolens opgave fra første færd, og det er stadig højskolens opgave.«

Men hvad forstår man da ved ordet »folkelig« i grundtvigske kredse? Dette forsøger forstander Haugstrup Jensen at forklare i Grundtvigs Højskoles årsskrift:

»Ordet folkelig i forbindelse med højskolen betyder ikke det samme som i en del andre tilfælde. Når »Lorry« averterer, at underholdningen er festlig, folkelig og fornøjelig, betyder det populær. Men at højskolen er folkelig, vil sige, at undervisningen ikke bygger på humane ideer i almindelighed, men den hviler på og viser hen til det folk, de tilhører, og det sprog, som er deres. Hvis dette smager af national svada, er det mig, som bruger forkerte ord. Folkelig oplysning stiler nemlig i al enkelthed mod en rodfæstethed i hverdagen. Det står jo til os, at vi skal leve her og nu. Vi er anbragt i en sammenhæng og er helt afhængige af andre mennesker. Folkelig oplysning vil hjælpe os til rette i vort forhold til andre og føre os bort fra os selv og vore private psykiske og materielle problemer. Den kalder på selvglemsel, leder os i retning af forbundethed og ansvarlighed i forholdet til vort land og vore landsmænd og dermed også til verden omkring os, hvor jo netop folkenes problemer er brændende. Jeg tænker bl. a. på den myndiggørelse, som udviklingslandene har så hårdt brug for. Vægten af deres problemer opklares virkelig ikke for os gennem en eller anden u-landsidealisme. Vi kan kun begribe den, hvis vi lever med i vort eget folks liv med alle dets vanskeligheder og muligheder.«

Haugstrup Jensen fastslår med andre ord, at folkelig oplysning ikke betegner populær oplysning i al almindelighed, men oplysning på dansk mål og i dansk hverdag om tilværelsens grundforhold.

I en artikel i Krogerup Højskoles årsskrift, »Folkelighed og nationalisme« forsøger højskolelærer Mads Lidegaard også at give en begrebsbestemmelse af »det folkelige«. Han foretrækker imidlertid at begynde med det negative ved at fastslå, hvad folkelighed *ikke* er:

»Det er for det første ikke det samme som nationalisme. Nationalisme er aggressiv – det er folkelighed ikke. Nationalisme er selvhævdende, pralende – det er folkelighed ikke. Og hvor nationalismen fører over i en gold internationalisme i forbindelse med andre, fører folkeligheden over i det mellemfolkelige, netop i et fællesskab mellem grupperne.

For det andet er folkeligt ikke identisk med det populære, det uddannede, det flade, brede og almindelige, som det tit opfattes. Denne misforståelse bunder sikkert i noget historisk: Da den såkaldt folkelige vækkelse brød igennem her-

hjemme for 100 år siden, var det en kultur, der brød frem af folkehavet for at kræve sin ret. Det var i egentligste forstand en dansk hjemmefødt livsform, som var såre forskellig fra den kultur og dannelse omkring universitetet og latin-skolerne, som beherskede overklassen og embedsstanden . . .

Men når det folkelige altså hverken er det nationale eller det populære, hvad er det så? Som noget typisk må først nævnes, at der er noget ubevidst over det, det er noget, man lever ureflekteret med – og det bliver først bevidst, når man er ved at miste det – her i landet meget typisk under den tyske besættelse . . . Vi er en del af et fællesskab, som bestemmer vort liv. Og det, der konstituerer fællesskabet og gør, at vi er – ikke de 5 mill. mennesker, men et folk, det er netop det folkelige. Det er sprog og tankegang, retsbevidsthed, synet på forholdet mellem mennesker, mellem høje og lave, regerende og folk, forældre og børn, mand og kvinde.

Måske forstås det hele bedst, hvis vi sammenligner med det enkelte menneskes situation. Vi ved alle sammen, at vi for at klare os må have visse fær-digheder og kundskaber, en uddannelse og en ballast af viden om kendsger-ninger. Men derudover stiller livet hver af os over for en hel række problemer i vort forhold til andre mennesker, i familielivet, kammeratskabet, det større fællesskab i samfundet – og jo da også vort eget forhold til tilværelsen. Vi tror, det er noget meget væsentligt, at vi også får klaret vort forhold til disse funda-mentale menneskelige problemer – bliver klar over hvem vi selv er, hvad vi vil med det liv, vi har fået udleveret, hvad vi står for, og hvordan vi forstår os selv i forhold til andre mennesker. Det er jo netop derfor, vi holder højskole – en skole, hvor vi ikke fortsætter den faglige uddannelse, men netop standser op for at klare eller belyse og gennemtænke disse problemer.«

Imidlertid sker der i disse år gennemgribende ændringer i samfunds-struktur og levevaner, og samtidig foregår der en veritabel eksplosion på uddannelsesområdet. Der er f. eks. flere studenter end tidligere. Også på højskole. I Antvorskov Højskoles årsskrift konstaterer for-stander Helge Severinsen, at også elevernes forhold til deres højskole har undergået en forandring:

»Et stort antal udmeldelser af elevforeningen kunne tyde på, at det følelsesmæs-sige tilknytningsforhold til skolen er blevet mindre stærkt. Eleverne betragter i dag højskoleopholdet som et led i uddannelsen, en oplevelse blandt mange, og det får derfor ikke en så central placering i deres tilværelse som tidligere. Den gamle, næsten tilbedende holdning over for skole og forstander er heller ikke noget at samle på. På den anden side kan der være risiko for, at forholdet mel-lem højskole og elever bliver for formelt.«

Spørgsmålet er da, om der også i fremtiden vil være brug for en skole-form med det grundsyn, højskolen vedkender sig? Det mener Helge Severinsen. Han fastslår, at netop på baggrund af den stigende speciali-

sering i samfund og uddannelse er der brug for en skole, der vil bygge bro mellem specialerne og bryde båndene. Men strukturændringerne og uddannelseseksplosionen kan muligvis få indflydelse på højskolens placering og opgaver i fremtiden med en fornyelse af både mål og midler. Han skriver:

»Vor skoleform står på skillevejen og må beslutte, om den ønsker at forblive den almindelige, ikke-uddannende skole, eller om den vil følge med i specialiseringen og lade det højskolemæssige blive reduceret til en særlig måde at gribe undervisningen an på, altså til en skoleform med enkelte supplerende almindelige fag ind imellem alle de egentlige.«

Også forstander Arne Fog Pedersen erkender den udfordring, højskolerne stilles overfor ved at eleverne i vore dage kommer med langt bedre forudsiklinger til højskoleopholdet. I Rødding højskoles årskrift understreger han betydningen af, at højskolerne får mulighed for at fastholde en kvalificeret lærerstab:

»Det vil efter min mening være meget afgørende, at den revision af højskoleloven, som forestår, vil åbne bedre mulighed for at højskolerne i fremtiden vil formå at tiltrække og navnlig fastholde dygtige lærerkræfter. Hermed skal ikke antydes, at højskolelærerne i tidligere tider ikke har været dygtige, men man har, mener jeg, også set alt for mange eksempler på, at en højskolelærerstilling ofte kun blev et ret kortvarigt gæstespil, blev en gennemgangsstilling til andre og mere sikre og bedre lønnede ansættelser.«

Det var et lille udpluk af citater fra de højskoleårsskrifter, der blev udsendt op imod jul 1967. De siger tillige noget om højskolernes problematik og kan forhåbentlig give et indtryk af meningernes brogede mangfoldighed. Men mange højskolefolk er forsigtige, når de skal gøre rede for, *hvorfor* de holder højskole. Ser man bort fra de forholdsvis få, der blot udtrykker sig i falmende klicheer, synes devisen at være: nok påvirke, men for Guds skyld ikke i nogen bestemt retning.